

Валентина КУРИЛЯК,
orcid.org/0000-0001-5245-9700

доктор богослов'я, доцент,
доцент кафедри богослов'я

Приватного вищого навчального закладу «Український гуманітарний інститут»
(Буча, Київська область, Україна) *v.kuryliak@ugi.edu.ua*

ХРИСТІЯНСЬКИЙ ГУМАНІЗМ ЯК ФУНДАМЕНТ ДУХОВНО-ЕТИЧНОЇ ФОРМАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У КОНЦЕПТУАЛЬНІЙ МОДЕЛІ ТА ДОСВІДІ ПВНЗ «УКРАЇНСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ ІНСТИТУТ»

Стаття присвячена дослідженню фундаментальних засад християнського гуманізму як цілісної філософсько-педагогічної системи, спрямованої на духовно-етичну формацію особистості у вищій школі. Здійснено аналіз еволюції цієї ідеї, а саме від «Філософії Христа» Еразма Роттердамського до концепції «інтегрального гуманізму» Жака Марітена. Мета наукової розвідки – зіставити теоцентричну модель відновлення людини із секулярним антропоцентризмом. У статті детально розкривається педагогічна інтерпретація персоналізму, відповідно до якої головною метою освіти є не лише соціалізація чи професіоналізація, а «пробудження людського», тобто допомога студентів стати «особистістю» у повному метафізичному вимірі. Особливу увагу приділено практичній реалізації цих принципів у діяльності ПВНЗ «Український гуманітарний інститут». Освітня модель закладу ґрунтується на адвентистській філософії, що розглядає освіту як процес відновлення образу Божого в людині та органічної інтеграції віри й розуму. Виокремлено ключові компоненти системи формації в ПВНЗ «УГІ», а саме холистичний підхід (гармонійний розвиток інтелектуальної, фізичної, духовної та соціальної сфер), стратегію інтеграції віри та навчання, а також вплив «прихованого» навчального плану. Показано, що естетика кампусу, культура спілкування та соціальна літургія формують етичні орієнтири студентів ефективніше, ніж формальні навчальні дисципліни. У статті також наголошено на специфічних особливостях моделі ПВНЗ «УГІ», а саме зроблено акценти на здоровому способі життя, креаціоністському підході до наукових дисциплін та есхатологічній спрямованості освітньої парадигми.

Ключові слова: християнський гуманізм, духовно-етична формація, інтегральний гуманізм, Жак Марітен, Еразм Роттердамський, інтеграція віри та навчання, холистична освіта, ПВНЗ «Український гуманітарний інститут», прихований навчальний план.

Valentyna KURYLIAK,
orcid.org/0000-0001-5245-9700

PhD, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Theology
Ukrainian Institute of Arts and Sciences

(Bucha, Kyiv region, Ukraine) *v.kuryliak@ugi.edu.ua*

CHRISTIAN HUMANISM AS THE FOUNDATION OF SPIRITUAL AND ETHICAL FORMATION OF THE INDIVIDUAL IN THE CONCEPTUAL MODEL AND PRACTICE OF THE UKRAINIAN INSTITUTE OF ARTS AND SCIENCES

The article is devoted to the study of the fundamental foundations of Christian humanism as a holistic philosophical and pedagogical system aimed at the spiritual and ethical formation of the individual in higher education. The evolution of this idea is analyzed, from Erasmus of Rotterdam's Philosophy of Christ to Jacques Maritain's concept of integral humanism. The purpose of the study is to compare the theocentric model of human restoration with secular anthropocentrism. The article provides a detailed examination of the pedagogical interpretation of personalism, according to which the primary goal of education is not merely socialization or professionalization, but the «awakening of the human», that is, helping the student become a «person» in the full metaphysical sense of the term. Particular attention is given to the practical implementation of these principles in the activities of the Ukrainian Institute of Arts and Sciences. The institution's educational model is grounded in Adventist philosophy, which understands education as a process of restoring the image of God in the human being and of organically integrating faith and reason. The key components of the formation system at the Ukrainian Institute of Arts and Sciences are identified, namely a holistic approach (the harmonious development of intellectual, physical, spiritual, and social dimensions), the strategy of integrating faith and learning, and the influence of the «hidden» curriculum. It is demonstrated that campus aesthetics, a culture of communication, and social liturgy shape students' ethical orientations more effectively than formal academic disciplines. The article also emphasizes the

distinctive features of the Institute's model, including its focus on a healthy lifestyle, a creationist approach to scientific disciplines, and the eschatological orientation of its educational paradigm.

Key words: *Christian humanism, spiritual and ethical formation, integral humanism, Jacques Maritain, Erasmus of Rotterdam, integration of faith and learning, holistic education, Ukrainian Institute of Arts and Sciences, hidden curriculum.*

Вступ. У сучасному науковому дискурсі проблематика духовно-етичної формації особистості у вищій школі неминуче звертається до пошуку фундаментальних світоглядних засад, здатних інтегрувати інтелектуальний, моральний та духовний виміри людського буття (Glanzer, Ream, 2009). Для закладів вищої освіти з релігійним засновником, таких як Приватний вищий навчальний заклад «Український гуманітарний інститут» (далі – ПВНЗ «УГІ»), такою засадою виступає християнський гуманізм (Knight, 2016). Це поняття, попри свою термінологічну суперечливість у певних конфесійних колах, являє собою цілісну філософсько-педагогічну систему, яка протиставляється секулярному антропоцентризму, пропонуючи теоцентричну модель відновлення людини (Engler, 2018; Martin, 2022). Розуміння християнського гуманізму як педагогічної категорії потребує глибокого історико-філософського аналізу, адже саме в еволюції цієї думки – від «Філософії Христа» Еразма Роттердамського (Dealy, 2017) до «інтегрального гуманізму» Жака Марітена (Maritain, 1996; Zbudilová, 2018), які поступово сформуливали принципи, які сьогодні певною мірою втілюються в освітньому процесі ПВНЗ «УГІ».

Мета статті – проаналізувати християнський гуманізм як світоглядно-ціннісну основу духовно-етичної формації особистості, розкрити його концептуальне наповнення та практичну реалізацію в освітній моделі й виховному досвіді ПВНЗ «Український гуманітарний інститут».

Основні результати дослідження. Витоки християнського гуманізму в педагогіці традиційно пов'язують з епохою Ренесансу, коли відбувся радикальний поворот до класичної спадщини, однак переосмисленої крізь призму Євангелія. Дезидерій Еразм Роттердамський, ключова фігура цього руху, запропонував концепцію «Філософія Христа», яка стала наріжним каменем для подальшого розвитку християнської педагогіки (Augustijn, 1991; Rummel, 1995; Tracy, 1972). Для Еразма освіта не була самоціллю чи інструментом соціального домінування, а шляхом морального вдосконалення і благочестя (Wrońska, 2020).

На відміну від схоластичної традиції, яка часто фокусувалася на абстрактних логічних конструкціях та силогізмах (Rummel, 1995), гуманістична

педагогіка Еразма наголошувала на етичному вимірі знання. Він вважав, що вивчення класичних мов і літератури має слугувати глибшому розумінню Святого Письма. Еразм стверджував, що «навчитися думати самостійно» є ядром філософії, яка виступає зброєю проти догматичного мислення, але ця свобода думки має бути вкорінена в християнській етиці та спрямована на досягнення миру (van Raak, 2024).

Педагогічні принципи Еразма, які знаходять своє відлуння в сучасній моделі освіти ПВНЗ «УГІ», охоплюють три ключові виміри. Передусім йдеться про синтез віри та розуму (Bejczy, 2001). Еразм послідовно відкидав дихотомію між класичною культурою та християнською доктриною, розглядаючи античну мудрість як підготовку до Євангелія. Цей підхід перегукується з сучасною адвентистською освітньою концепцією, згідно з якою «вся істина є Божою істиною», незалежно від того, чи відкрита вона в природі, науці чи в Писанні (Knight, 2010: 41–42). Другим важливим аспектом є внутрішня свобода та моральна відповідальність (Rupp, Watson, 1969). Еразм наголошував на значущості виховання вільної волі, здатної усвідомлено обирати добро. У його суперечці з Лютером гуманістичний погляд на свободу волі проявився особливо виразно, де благодать, на його переконання, не знищує людську природу, а зцілює її (Rupp, Watson, 1969). Це має безпосереднє педагогічне значення, адже заперечення свободи волі фактично перетворює виховання на дресуру. Третім виміром є миротворчість і толерантність (Ron, 2014). Еразмів іренізм, орієнтований на виховання духу миру та діалогу, набуває особливої актуальності для сучасної України та місії ПВНЗ «УГІ», який прагне формувати соціально відповідальну, конструктивну та миротворчу особистість (Місія, б.д.).

У ХХ столітті найбільш ґрунтовну й системну концепцію християнського гуманізму та відповідної педагогіки запропонував французький філософ-неотоміст Жак Марітен (Maritain, 1943; Zbudilová, 2018). Його доктрина «інтегрального гуманізму» та фундаментальна праця «Освіта на роздоріжжі» стали інтелектуальною реакцією на цивілізаційну кризу Заходу та на домінування педагогічного прагматизму (Maritain, 1943). Центральною ланкою його теорії є онтологічне роз-

різнення між поняттями індивіда та особи, що дозволяє зрозуміти принципову різницю між секулярною та християнською моделями освіти (Maritain, 1994).

Індивід у Марітена – це біологічна, матеріальна одиниця, керована інстинктами та підпорядкована соціуму як частина цілого. Він існує для виду й для держави. Особа ж є духовною субстанцією, наділеною інтелектом, свободою волі, гідністю і трансцендентним покликанням. На відміну від індивіда, особа не зводиться до функцій соціального організму, оскільки її призначення виходить за межі земного існування та спрямоване до Абсолюту (Maritain, 1994).

Саме тому, педагогічна інтерпретація персоналізму Жака Марітена полягає в тому, що справжня мета освіти, не просто соціалізація, тобто пристосування індивіда до вимог групи, і не професіоналізація як здобуття технічних навичок, а «пробудження людського», тобто допомога дитині або здобувачеві стати «особою» у повному метафізичному розумінні цього слова (Maritain, 1943). Виходячи з такої мети, Марітен формує сім ключових помилок сучасної освіти, аналіз яких дозволяє чітко зрозуміти специфіку християнського педагогічного підходу, реалізованого у закладах за зразком ПВНЗ «УГ».

Першою помилкою він називає нехтування цілями, коли сучасна освіта часто зосереджується на методах і технологіях навчання, забуваючи про смислові та екзистенційні цілі людського життя. У результаті освітній процес перетворюється на технічну процедуру, позбавлену духовного змісту (Rajsky, 2018). Друга помилка полягає у хибних уявленнях про природу людини, які або заперечують реальність перворідного гріха (як у педагогічному натуралізмі Руссо), або, навпаки, применшують роль благодаті. Марітен пропонує антропологічний реалізм, в якому людина здатна до добра, проте схильна до помилок і потребує дисципліни й духовного відновлення (Sweet, 2019). Третьою помилкою він визначає прагматизм, що зводить істину до корисності. У такій логіці знання, яке не приносить негайної вигоди, оголошується зайвим, що руйнує гуманітарну освіту та сам пошук мудрості (Rajsky, 2018).

Четверта помилка – це соціологізм, тобто підпорядкування особистості суспільству. У такій перспективі освіта перетворюється на інструмент формування «слухняного гвинтика» державної машини, що суперечить християнському розумінню гідності особи (Maritain, 1943). П'ята помилка пов'язана з інтелектуалізмом, коли знання існує окремо від моральної дії, і вважається,

що «знати добро» автоматично означає «чинити добро» (Maritain, 1943). Шостою помилкою Марітен називає волюнтаризм, в якому культ сили волі, не підкріплений інтелектуальною здатністю розрізняти добро і зло (Sweet, 2019). Нарешті, сьома помилка – це віра у всемогутність школи, тобто переконання, що вона здатна замінити собою сім'ю або релігійну громаду (Rajsky, 2018).

На думку Марітена, школа повинна діяти відповідно до принципу субсидіарності, тобто бути помічником сім'ї, яка залишається первинним середовищем виховання. У такому ракурсі педагогічні ідеї Марітена надають глибоке філософське підґрунтя для християнської моделі освіти й дозволяють окреслити її відмінність від секулярних прагматичних підходів (Zbudilová, 2018; Шиманович, 2023). Марітен пропонує модель «теоцентричного гуманізму», у якій Бог постає джерелом людської гідності та остаточною метою людського існування (Zbudilová, 2018). На відміну від антропоцентричного (секулярного) гуманізму, що робить людину мірою всіх речей і, замкнувши її на самій собі, зрештою веде до духовної деградації, теоцентричний гуманізм відкриває особистість до трансцендентного виміру, спонукаючи її до зростання, служіння та морального оновлення (McCaughy, 2025). Порівняння цих двох моделей в освітній парадигмі демонструє їх принципову відмінність у вихідних припущеннях, меті та інструментах виховання.

Секулярний гуманізм, представлений зокрема в ідеях Джона Дьюї, зосереджує центр тяжіння на людині, її автономному розумі та здатності до самовизначення (Dewey, 1916). Метою освіти в такій парадигмі стають самореалізація, соціальна адаптація, формування демократичного громадянства й досягнення успіху в земному житті. Джерелом істини тут виступає людський розум, наука та емпіричний досвід, а сама істина набуває релятивного характеру, визначаючись соціальним консенсусом. Природа дитини розглядається як або чистий лист «табула раса», або як природно добра, а негативна поведінка пояснюється недосконалістю соціального середовища. Учитель у цій моделі є передусім фасилітатором і партнером, що непрямо впливає на розвиток здобувача. Мораль ґрунтується на соціальному договорі, утилітаризмі чи ситуативній етиці, де відсутні абсолютні моральні орієнтири (Dewey, 1916; Dewey, 1934).

Натомість християнський (теоцентричний) гуманізм, сформульований Марітеном та перегуканий з ідеями адвентистської письменниці Е. Уайт (Snorrason, 2005; White, 1903; White, 1913), виходить із того, що людина створена за образом

Божим і має внутрішню гідність та покликання, які не можуть бути зведені до її соціальної функції. Метою освіти є відновлення образу Божого, шлях спасіння, служіння Богу й ближньому та орієнтація на вічне життя (White, 1913: 32). Джерелом істини є Божественне Об'явлення, а також природа й розум, просвітлені вірою, де істина має абсолютний, а не релятивний характер. Людина, хоча й створена досконалою, пошкоджена гріхом, тому має потенціал до добра, але потребує виховання, дисципліни й благодаті. Роль учителя тут постає значно глибшою, він виступає духовним наставником, так званим «акушером істини» у сократівському сенсі, співробітником Бога та носієм морального авторитету. Моральна основа цієї моделі спирається на абсолютні моральні закони, такі як Декалог, Нагірну проповідь і жертвовну любов (Knight, 2016).

У такому порівнянні чітко простежується принципова різниця між двома освітніми парадигмами. Якщо секулярний гуманізм прагне оптимізувати соціальну функціональність індивіда, то теоцентричний гуманізм спрямований на формування особи як духовної сутності, покликаної до трансцендентної мети. Оскільки базою дослідження є заклад вищої освіти, заснований Церквою Адвентистів Сьомого Дня (АСД), необхідно деталізувати, як саме принципи християнського гуманізму інтерпретуються в адвентистській теології освіти. Існує певна напруга у використанні терміну «гуманізм» в адвентистському середовищі, оскільки він часто асоціюється з атеїстичним світоглядом, що ставить людину на місце Бога. Однак, за своєю суттю, адвентистська педагогіка є найвищим проявом «істинного гуманізму» – турботи про повне відновлення людської сутності (Knight, 2016).

Фундаментальною категорією адвентистської філософії освіти, сформульованою Еллен Уайт у книзі «Освіта» (White, 1903), є концепція відновлення. В її розумінні «справжня мета освіти – це відновити образ Божий у душі» (White, 1903: 15–16). Ця теза ґрунтується на біблійному метанаративі Великої Боротьби (Snorrason, 2005), який визначає логіку освітнього процесу в ПВНЗ «УГІ» та задає йому чітку сотеріологічну спрямованість. У межах цього метанаративу виокремлюються три основні етапи людської історії й духовного становлення.

Перший етап – це творіння, в якому людина постає як досконала істота, створена за образом і подобою Бога, наділена гармонійною єдністю фізичних, інтелектуальних і духовних сил (Grams, 2009). Другий етап – це гріхопадіння, в якому первісна гармонія була спотворена гріхом, що при-

звело до руйнування стосунків між людиною та Творцем, людиною та природою, а також до внутрішнього розладу самої особистості, зокрема між розумом і пристрастями (Snorrason, 2005). Третій етап – відкуплення та освіта, згідно з адвентистським баченням, план спасіння та справжня освіта мають спільну мету – відновити в людині втрачену гармонію та привести її до повноти Божого задуму (White, 1903: 15). Освіта при цьому не розглядається як суто світська діяльність, відокремлена від процесу спасіння, а, навпаки, як невід'ємна частина відкупної роботи, спрямованої на формування оновленої особистості.

На відміну від платонічного дуалізму, який різко відмежовує душу від тіла та часто знецінює тілесний аспект буття (Knight, 2016), адвентистська антропологія має холістичний, або моністичний, характер. Людина, згідно з біблійним світоглядом, не має душу, вона є живою душею (Бут. 2:7). Це онтологічне положення має важливі педагогічні наслідки, де виховання не може обмежуватися розвитком інтелекту, ігноруючи тілесний стан, емоції чи соціальні навички. Формування особистості можливе лише через цілісний підхід, який охоплює всі виміри людського буття (Taylor, 2002).

Звідси випливає педагогічний імператив гармонійного розвитку, що в освітній моделі ПВНЗ «УГІ» реалізується через інтеграцію чотирьох основних вимірів, сформульованих на основі біблійного опису зростання Ісуса (Луки 2:52).

– Інтелектуальний розвиток передбачає формування критичного мислення, здатності аналізувати, синтезувати й творити нові знання (Knight, 2016).

– Фізичний вимір охоплює утвердження здорового способу життя, систематичну фізичну активність і відмову від шкідливих звичок. В ПВНЗ «УГІ» ці принципи закріплено на нормативному рівні – заборонено куріння, алкоголь, наркотичні речовини, а в харчуванні робиться акцент на вегетаріанській дієті (Кампен, 2021).

– Духовний компонент включає розвиток особистих стосунків із Богом, практику молитви та вивчення Біблії як джерела морального сенсу (Knight, 2016; White, 1903).

– Соціальний вимір передбачає служіння суспільству, формування емоційного інтелекту та комунікативних навичок, необхідних для відповідального громадянства (Knight, 2016).

У такому підході холістична антропологія стає фундаментом освітньої парадигми, яка прагне формувати не просто компетентного фахівця, а гармонійну, цілісну й духовно зрілу особистість.

Видатний теоретик (історик) адвентистської освіти Джордж Найт гостро критикує дуалістичне мислення, яке розділяє людське життя на «сакральну» сферу (церква, молитва, субота, тощо) та «секулярну» (навчання, робота, наука) (Taylor, 2022). Для християнського гуманізму в адвентистській інтерпретації подібне протиставлення є принципово неприйнятним, адже, як зазначає Джордж Найт, де «вся істина є Божою істиною» (Knight, 2010: 41–42). Такий підхід заперечує існування нейтральної зони, де Бог нібито відсутній, і натомість стверджує цілісність людського буття та єдність духовного й інтелектуального розвитку.

У цьому контексті Джордж Найт формулює принцип, відомий як «Закон Найта» (Knight, 2005), а саме: «Неможливо дістатися пункту призначення, якщо не знаєш, куди йдеш» (Knight, 2005: 24). Логічний висновок із цього закону можна зробити наступний, ЗВО, який не має чітко визначених цілей, зрештою втратить свою підтримку. Для ПВНЗ «УГІ» це означає, що викладання будь-якої дисципліни від фінансів до філології повинно бути внутрішньо пронизане біблійним світоглядом. Йдеться не про штучне додавання біблійних текстів до світського матеріалу те, що Найт критично описує метафорою «глазур на торті», а про глибинне переосмислення сутності навчання (Knight, 2016).

Так, історія подається не як хаотичний набір подій, а як лінійний процес, що розгортається під суверенним керівництвом Бога. Природничі науки розглядаються як дослідження законів, встановлених Творцем. В ПВНЗ «УГІ» це підкріплюється, зокрема, курсом «Основи креаціонізму», «Біблійна археологія», «Наука і релігія» тощо. Економіка та бізнес інтерпретуються через християнську концепцію управління ресурсами, де матеріальні блага є довіреним Божим даром, а не засобом для індивідуалістичного збагачення. Таким чином, «Закон Найта» формує методологічний фундамент для інтеграції віри та навчання, наголошуючи на неможливості справжньої освіти без чіткого, цілісного й богословсько осмисленого бачення її мети.

Перехід від філософських абстракцій до реальної освітньої практики потребує чітко окресленої методології. У закладах вищої освіти, що спираються на християнський гуманізм, зокрема в ПВНЗ «Український гуманітарний інститут», такою методологією виступає стратегія інтеграції віри та навчання. Вона функціонує як ключовий механізм, що забезпечує органічне поєднання духовного та академічного вимірів освітнього процесу.

У працях Ф. Расі (Rasi, 1991) та Дж. Найта (Knight, 2016) інтеграція віри та навчання розглядається не як формальне або механічне включення біблійних елементів у навчальний контент, а як цілісний пізнавальний процес. У цьому контексті їхні підходи концептуально перегукуються з позицією Е. Уайт, яка наголошує, що «правильно зрозуміла наука та написане Слово узгоджуються між собою, проливаючи світло одне на одного» (White, 1913: 426).

У контексті ПВНЗ «УГІ» інтеграція віри та навчання реалізується на кількох рівнях. На концептуальному рівні розробляються освітньо-професійні програми, у яких очікувані результати навчання узгоджуються з біблійними цінностями. Це вимагає від викладача не лише фахової, а й теологічної компетентності, щоб бачити органічні точки дотику між предметом і вірою. На методичному рівні використовуються педагогічні стратегії, що стимулюють критичне мислення в контексті християнського світогляду. Адвентистська освіта прагне виховувати мислителів, а не просто ретрансляторів чужих думок, що перегукується з ідеєю Марітена про формування внутрішньої свободи та здатності до морального розрізнення (Knight, 2016; Maritain, 1943). Християнський гуманізм не уникає інтелектуальних викликів, оскільки виходить із переконання про єдність істини.

На особистісному рівні реалізується інкарнаційна педагогіка (Alexander, 1989; Galioto, 2022), у межах якої викладач розглядається не лише як носій знань, а як пастир і моральний орієнтир. Його завдання полягає в тому, щоб у власній поведінці втілювати характер Христа, стаючи співробітником природи і благодаті, за висловом Марітена. Саме досвід прийняття, любові й довіри створює умови для глибинної трансформації особистості здобувача, роблячи інтеграцію віри та навчання не просто методикою, а живою педагогічною культурою (Alexander, 1989).

Система духовно-етичної формації в ПВНЗ «УГІ» ґрунтується не лише на формальних академічних курсах, а й на дії так званого прихованого навчального плану, тобто сукупності неписаних норм, усталених традицій, загальної атмосфери та архітектури міжособистісних стосунків. Саме цей прихований вимір освіти часто має вирішальний вплив на формування характеру й ціннісних орієнтацій здобувачів.

Важливою складовою такого плану є естетика та порядок. Жак Марітен наголошував на тому, що краса відіграє ключову роль у вихованні душі (Maritain, 1927; Sweet, 2019). Охайність кампусу ПВНЗ «УГІ», культура спілкування, дрес-код та

загальна організованість університетського простору сприяють формуванню естетичного смаку й внутрішньої дисципліни. Не менш значущим є спосіб життя, а саме правила гуртожитку та кампусу, які передбачають відмову від алкоголю, тютюну чи нецензурної лексики, створюють безпечно моральне середовище. У такий спосіб реалізується біблійна доктрина про тіло як храм, а сам кампус стає простором виховання через щоденні практики.

Важливим чинником також є соціальна літургія, в межах якої регулярні спільні богослужіння, ранкові натхнення, волонтерські ініціативи та місіонерська діяльність формують ритм життя громади, спрямовуючи увагу студентів до трансцендентного. Це повністю відповідає думці Маритена про те, що літургія, молитва і духовні практики є частиною надприродного середовища, необхідного для гармонійного розвитку особистості (Maritain, 1943). Таким чином, прихований навчальний план в ПВНЗ «УГІ» не лише доповнює формальну освіту, а й створює цілісний простір формації, у якому духовні, етичні, соціальні та естетичні компоненти взаємодіють і формують внутрішній світ здобувача освіти.

Також, аналіз діяльності ПВНЗ «УГІ» неможливий без урахування ширшого контексту відродження духовно-морального виховання в Україні. Довід ПВНЗ «УГІ» корелює з напрацюваннями інших провідних осередків, зокрема Національного університету «Острозька академія» (Головна сторінка ОА, 2025), Український католицький університет (Головна сторінка УКУ, 2025), Таврійський християнський інститут (Головна сторінка ТХІ, 2025) тощо. Якщо говорити про НУ «Острозька академія», то подібно до ПВНЗ «Український гуманітарний інститут», академія декларує відродження духовності на основі християнських цінностей і розглядає освіту як інструмент формування відповідальної, морально зрілої особистості (Костенкова, 2024).

А наукова школа професора Василя Жуковського (Жуковський, 2012) в Острозькій академії здійснила ґрунтовну концептуалізацію викладання християнської етики в українських школах, заклавши теоретичне підґрунтя для духовно-морального виховання у світській системі освіти (Raber, 2011). Спільними рисами для обох закладів є усвідомлення глибокої кризи секулярної освіти та необхідності повернення до духовних джерел, акцент на вихованні патріотизму та відповідального громадянства через призму християнської моралі, а також інституціоналізація духовно-морального компоненту шляхом створення спеціальних кафедр, центрів і наукових лабораторій.

Разом із тим, ПВНЗ «УГІ» має низку особливостей, зумовлених його конфесійною приналежністю до Церкви Адвентистів сьомого дня. Передусім це акцент на здоров'ї. Концепція «санітарної реформи», яка охоплює здоровий спосіб життя, вегетаріанське харчування, відмову від шкідливих звичок та гармонійний розвиток тіла й духу, є невід'ємною складовою адвентистської духовності (Адвентизм, 2001; White, 1905). У ширшому православному або загальнохристиянському контексті такий тісний зв'язок між тілесним і духовним виміром зазвичай виражений менш акцентовано.

Наступною специфічною ознакою є виражена есхатологічна спрямованість (Snorrason, 2020). Адвентистська філософія освіти мислить підготовку особистості не лише як формування компетентного громадянина земного суспільства, але й як підготовку до життя у вічності. Цей есхатологічний горизонт визначає глибший сенс навчально-виховного процесу в ПВНЗ «УГІ», де всі елементи освіти від академічних дисциплін до духовних практик інтегруються в єдину парадигму відновлення образу Божого.

І останньою специфікою є креаціоністський підхід у природничих науках (Affirmation of Creation, 2004; Ruud, 2024). ПВНЗ «УГІ» інтегрує в навчальний процес спеціальні курси з креаціонізму, пропонуючи цілісну альтернативу еволюційній теорії. Такий підхід є унікальним для українського освітнього простору, де креаціонізм зазвичай не включений до академічних програм. Завдяки цьому ПВНЗ «УГІ» формує цілісний світогляд, у якому наукове знання і віра не протиставляються, а вибудовуються у взаємодоповнюючу систему.

Таким чином, попри спільність із Острозькою академією, Українським католицьким університетом та іншими схожими закладами освіти у прагненні до духовного відродження та морального виховання, ПВНЗ «УГІ» реалізує власну, конфесійно зумовлену модель християнського гуманізму, для якої характерні інтеграція здоров'ячого компоненту, есхатологічна орієнтація та креаціоністський підхід до наукового знання.

Аналіз статутних документів ПВНЗ «Український гуманітарний інститут» дозволяє виокремити конкретні ціннісні орієнтири, які на практиці реалізують філософію християнського гуманізму та визначають парадигму розвитку закладу. Передусім ПВНЗ «УГІ» декларує духовну мету освіти, що полягає у набутті справжнього сенсу життя через духовне єднання з Богом. Така формула виразно окреслює теоцентричний характер гума-

нізму інституту, де людська гідність, свобода і розвиток розглядаються у світлі трансцендентного покликання особистості.

Ключовим виміром місії ПВНЗ «УГІ» є поєднання професійності та служіння. ЗВО визначає свою мету як підготовку студентів до усвідомленого активного служіння Богу та суспільству. У цій моделі професійна компетентність не виступає кінцевою ціллю сама по собі, а трактується як інструмент служіння, що напряму перегукується з гуманістичним ідеалом Еразма Роттердамського про активне християнство, в якому знання та віра знаходять практичне втілення в турботі про ближнього.

Надважливим компонентом є соціальна відповідальність, сформульована як виховання зрілої особистості, здатної впливати на майбутнє «з вірою». У цьому простежується відповідь на виклик, сформульований Жаком Марітенем, який наполягав на потребі виховання громадян, стійких до тоталітарних, споживачьких та технократичних тенденцій сучасності (Maritain, 1996; Sweet, 2019). Таким чином, ПВНЗ «УГІ» орієнтується на підготовку особистостей, здатних не лише адаптуватися до суспільства, але й трансформувати його у напрямі справедливості, солідарності та духовності.

Структура освітніх програм, таких як: «Богослов'я», «Філологія», «Економічні науки», «Менеджмент», «Початкова освіта», «Психологія» тощо побудована таким чином, щоб забезпечити реалізацію цього інтегрального підходу. Важливим свідченням відкритості закладу до світу, що є ключовою рисою християнського гуманізму, виступають програми подвійних дипломів та можливість академічної мобільності за кордон. Це демонструє прагнення ПВНЗ «УГІ» поєднати духовну ідентичність із глобальною академічною культурою, формуючи освітній простір, у якому студенти отри-

мують як глибоку ціннісну основу, так і широкі можливості для професійного розвитку.

Висновки. Підсумовуючи аналіз християнського гуманізму як фундаменту духовно-етичної формації особистості, а також його концептуального осмислення й практичної реалізації в освітній моделі та досвіді ПВНЗ «Український гуманітарний інститут», можна окреслити цілісну систему духовно-етичної формації, що функціонує на основі трьох взаємопов'язаних фундаментальних вимірів, а саме онтологічного, епістемологічного та аксіологічного. У центрі освітньої парадигми ПВНЗ «УГІ» перебуває антропологія, яка розглядає людину як носія Божого образу. Це докорінно змінює мету освіти, коли вона перестає бути виключно утилітарним інструментом підготовки фахівців і набуває сотеріологічного виміру, тобто спрямованості на відновлення внутрішньої цілісності особистості. Саме тому освіта тут трактується не лише як набуття компетентностей, а як процес духовного й морального зростання.

Ключовим інтелектуальним принципом є відмова від дуалізму між вірою і наукою, характерного для багатьох секулярних освітніх моделей. ПВНЗ «УГІ» виходить із переконання, що істина є єдиною, а тому біблійний світогляд слугує інтегруючим фактором для всіх навчальних дисциплін від природничих наук до економіки чи філології тощо. Така епістемологічна позиція визначає структуру навчального плану та методи його реалізації. Зasadничим є визнання абсолютних моральних цінностей, що визначають етичні норми, освітні практики й атмосферу закладу. Саме тут проявляється роль прихованого навчального плану, у сукупності неписаних правил, традицій, стилю комунікації та загального духовного клімату, які мають вирішальний вплив на формування характеру, служіння, відповідальності, співчуття та внутрішню свободу тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адвентизм. *Енциклопедія Сучасної України*. 2001. URL: <https://esu.com.ua/article-42646>.
2. Головна сторінка. *Національний університет «Острозька академія»*. 2025. URL: <https://www.ou.edu.ua/>.
3. Головна сторінка. *Таврійський християнський інститут*. 2025. URL: <https://tci.org.ua/>.
4. Головна сторінка. *Український Католицький Університет*. 2025. URL: <https://ucu.edu.ua/>.
5. Жуковський В. М. Теоретико-методичні засади створення й використання робочих зошитів з друкованою основою з християнської етики для 7 класу ЗОШ. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Психологія і педагогіка*. 2012. № 21. С. 199–206. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoapp_2012_21_28.
6. Кампен К. Концепція особистісного розвитку в закладах освіти Церкви адвентистів сьомого дня. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2021. № 37. С. 27–32. DOI: <https://doi.org/10.30970/PPS.2021.37.3>.
7. Костенкова С. Інавгурація-2024 в Острозькій академії. *Національний університет «Острозька академія»*. 2024. URL: <https://www.ou.edu.ua/ua/info/news/2024/01-09-01>.
8. Місія, бачення, цінності. *Український гуманітарний інститут*. URL: <https://ugi.edu.ua/institute/mission/>.
9. Шиманович А. Розрізнення і об'єднання філософії та теології у працях Жака Марітена: епістемологічний аспект. *Moderní Aspekty Vědy : XXXVI. Díl Mezinárodní Kolektivní Monografie. Česká republika : Mezinárodní Ekonomický Institut*, 2023. С. 242–251. DOI: <https://doi.org/10.52058/36-2023>.

10. Affirmation of Creation. *General Conference Corporation of Seventh-day Adventists*. 2004. URL: <https://gc.adventist.org/official-statements/affirmation-of-creation/> (date of access: 18.11.2025).
11. Alexander H. A Teacher Like God – Integrating Faith and Teacher Education. *Adventist Education*. 1989. Vol. 51, no. 2. P. 13–15. URL: <https://files.circle.adventistlearningcommunity.com/files/jae/en/jae198951021303.pdf>.
12. Augustijn C. Erasmus: His Life, Works, and Influence. Toronto : University of Toronto Press, 1991. 239 p. DOI: <https://doi.org/10.3138/9781442674578>.
13. Bejczy I. Erasmus and the Middle Ages: The Historical Consciousness of a Christian Humanist. Leiden : Brill, 2001. 202 p.
14. Dealy R. The Stoic Origins of Erasmus' Philosophy of Christ. Toronto : University of Toronto Press, 2017. 424 p.
15. Dewey J. A common faith. New Haven, CT : Yale University Press, 1934. 87 p.
16. Dewey J. Democracy and education. New York : Macmillan, 1916. 434 p.
17. Engler P. What every Christian needs to know about humanist education. *Patricia Engler Blog*. 2018. URL: <https://patriciaengler.com/2018/07/04/what-every-christian-needs-to-know-about-humanist-education/>.
18. Galio C. The incarnation and education as acts of weaving: Towards a comprehensive approach to schooling from a Christian perspective. *International Journal of Christianity & Education*. 2022. Vol. 27, no. 1. P. 50–64. URL: <https://doi.org/10.1177/20569971221098424>.
19. Glanzer P. L., Ream T. C. Christianity and Moral Identity in Higher Education. New York : Palgrave Macmillan, 2009. 275 p. DOI: <https://doi.org/10.1057/9780230101494>.
20. Grams K. D. Image-of-God motif in the writings of Ellen G. White: A search for a distinct voice in educational philosophy : Doctoral dissertation. Berrien Springs, MI, 2009. 339 p. DOI: <https://doi.org/10.32597/dissertations/400/>.
21. Knight G. R. Educating for eternity: A Seventh-day Adventist philosophy of education. Nampa, ID : Pacific Press, 2016. 164 p.
22. Knight G. R. Knight's Law applied to church leadership. *Ministry Magazine*. 2005. no. 7. P. 24–28. URL: <https://www.ministrymagazine.org/archive/2005/07-august/knights-law-applied-to-church-leadership.html>.
23. Knight G. R. Redemptive education Part III. *The Journal of Adventist Education*. 2010. Vol. 73, no. 1. P. 38–59. URL: <https://files.circle.adventistlearningcommunity.com/files/jae/en/jae201073013823.pdf>.
24. Luther and Erasmus: Free Will and Salvation / ed. by E. G. Rupp, P. S. Watson. Philadelphia : Westminster Press, 1969. 368 p.
25. Maritain J. Art and scholasticism. Notre Dame : University of Notre Dame, 1927. 149 p. URL: <https://onlinebooks.library.upenn.edu/webbin/book/lookupid?key=olbp22975>.
26. Maritain J. Education at the crossroads. New Haven, CT : Yale University Press, 1943. 120 p.
27. Maritain J. Integral Humanism, Freedom in the Modern World, and A Letter on Independence. Notre Dame, IN : University of Notre Dame Press, 1996. 368 p.
28. Maritain J. The Person and the Common Good. Notre Dame, IN : University of Notre Dame Press, 1994. 110 p.
29. Martin T. W. The Christology of Erasmus: Christ, Humanity, and Peace. Washington, DC : Catholic University of America Press, 2022. 316 p.
30. McCaughey M. Christianity, Culture, and the Real: From Maritain's Integral Humanism to a New Integralism?. *Religions*. 2025. Vol. 16, no. 4. P. 1–27. DOI: <https://doi.org/10.3390/rel16040506>.
31. Raber M. Mere Christianity: Teaching ethics in Ukrainian public schools. *East-West Church and Ministry Report*. 2011. Vol. 19, no. 4. URL: <https://eastwestreport.org/?catid=41&id=325&view=article>.
32. Rajska A. What's Wrong in Modern Education? Maritain's Warning is Valid Today More than Ever. *Caritas et Veritas*. 2018. No. 8. P. 59–77. URL: <https://www.caritasetveritas.cz/pdfs/cev/2018/02/08.pdf>.
33. Rasi H. M. Christ in the Classroom: Adventist Approaches to the Integration of Faith and Learning. Silver Spring : Institute for Christian Teaching, 1991. 289 p.
34. Ron N. The Christian Peace of Erasmus. *The European Legacy*. 2014. Vol. 19, no. 1. P. 27–42. DOI: <https://doi.org/10.1080/10848770.2013.859793>.
35. Rummel E. The Humanist-Scholastic Debate in the Renaissance and Reformation. Cambridge, MA : Harvard University Press, 1995. 249 p.
36. Ruud N. George McCready Price and Seventh-Day Adventism's Influence on the Rise of Modern Creationism. *Church History and Religious Culture*. 2024. Vol. 104, no. 1. P. 118–130. DOI: <https://doi.org/10.1163/18712428-bja10066>.
37. Snorrason E. B. Adventist education and its eschatological dimension in the writings of Ellen White. *The Journal of Adventist Education*. 2020. Vol. 82, no. 1. P. 24–31. URL: <https://www.journalofadventisteducation.org/2020.82.1.4>.
38. Snorrason E. B. Aims of education in the writings of Ellen White : Doctoral dissertation. Berrien Springs, MI, 2005. 283 p. DOI: <https://doi.org/10.32597/dissertations/707/>.
39. Sweet W. Jacques Maritain. *Stanford encyclopedia of philosophy* / ed. by E. N. Zalta. 2019. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/maritain/>.
40. Taylor J. W. Adventist Education, Philosophy of. *Encyclopedia of Seventh-Day Adventists*. 2022. URL: <https://encyclopedia.adventist.org/article?id=HJKE>.
41. Taylor J. W. Ellen White and the harmonious development concept. *International Forum Journal*. 2002. Vol. 5, no. 1. P. 65–80. DOI: <https://doi.org/10.63201/TJZF2152>.
42. Tracy J. D. Erasmus, the growth of a mind. Genève : Droz, 1972. 258 p.
43. van Raak R. Erasmus and the Need for Shared Values. *Erasmus Studies*. 2024. Vol. 44, no. 2. P. 127–149. DOI: <https://doi.org/10.1163/18749275-04402005>.
44. White E. G. Counsels to Parents, Teachers, and Students. Mountain View, CA : Pacific Press, 1913. 556 p.

45. White E. G. Education. Mountain View, CA : Pacific Press, 1903. 309 p.
46. White E. G. The ministry of healing. Mountain View, CA :: Pacific Press, 1905. 516 p.
47. Wrońska K. Erasmus of Rotterdam as a Teacher of Christian Humanism. *Paedagogia Christiana*. 2020. Vol. 44, no. 2. P. 69–93. DOI: <https://doi.org/10.12775/PCH.2019.042>.
48. Zbudilová H. Through Integral Education to Integral Humanism: Jacques Maritain and His Philosophy of Education. *Caritas et veritas*. 2018. Vol. 8, no. 2. P. 45–58. DOI: <https://doi.org/10.32725/cetv.2018.035>.

REFERENCES

1. Adventyzm [Adventism]. (2001) Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy. URL: <https://esu.com.ua/article-42646> [in Ukrainian].
2. Holovna storinka [Main page]. (2025) Natsionalnyi universytet «Ostrozka akademiia». URL: <https://www.oa.edu.ua/> [in Ukrainian].
3. Holovna storinka [Main page]. (2025) Tavriiskyi khrystyianskyi instytut. URL: <https://tci.org.ua/> [in Ukrainian].
4. Holovna storinka [Main page]. (2025) Ukrainyskyi Katolytskyi Universytet. URL: <https://ucu.edu.ua/> [in Ukrainian].
5. Zhukovskiy V. M. (2012) Teoretyko-metodychni zasady stvorennia y vykorystannia robochykh zoshytiv z drukovanoi osnovoiu z khrystyianskoi etyky dlia 7 klasu ŽOSH [Theoretical and methodological principles for creating and using workbooks with a printed basis on Christian ethics for 7th grade secondary schools]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". Seriiia : Psykholohiia i pedahohika*, (21), 199–206. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoapp_2012_21_28 [in Ukrainian].
6. Kampen K. (2021) Kontsepsiia osobystisnoho rozvytku v zakladakh osvity Tserkvy adventystiv somoho dnia [The Concept of Personal Development in Educational Institutions of the Seventh-day Adventist Church]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia filos-politoloh studii*, 37, 27–32. DOI: <https://doi.org/10.30970/PPS.2021.37.3> [in Ukrainian].
7. Kostenkova S. (2024) Inavhuratsiia-2024 v Ostrozkii akademii [Inauguration-2024 at the Ostroh Academy]. *Natsionalnyi universytet «Ostrozka akademiia»*. URL: <https://www.oa.edu.ua/ua/info/news/2024/01-09-01> [in Ukrainian].
8. Misiia, bachennia, tsinnosti [Mission, vision, values]. (n.d.) Ukrainyskyi humanitarnyi instytut. URL: <https://ugi.edu.ua/institute/mission/> [in Ukrainian].
9. Shymanovych A. (2023) Rozriznennia i obiednannia filosofii ta teolohii u pratsiakh Zhaka Maritena: epistemolohichniy aspekt [The distinction and unification of philosophy and theology in the works of Jacques Maritain: an epistemological aspect]. In *Moderni Aspekty Vedy*. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut. 242–251. DOI: <https://doi.org/10.52058/36-2023> [in Ukrainian].
10. Affirmation of Creation. (2004) General Conference Corporation of Seventh-day Adventists. URL: <https://gc.adventist.org/official-statements/affirmation-of-creation/>
11. Alexander H. (1989) A Teacher Like God – Integrating Faith and Teacher Education. *Adventist Education*. 51(2), 13–15. URL: <https://files.circle.adventistlearningcommunity.com/files/jae/en/jae198951021303.pdf>
12. Augustijn C. (1991) Erasmus: His Life, Works, and Influence. Toronto : University of Toronto Press. 239 p. DOI: <https://doi.org/10.3138/9781442674578>
13. Bejczy I. (2001) Erasmus and the Middle Ages: The Historical Consciousness of a Christian Humanist. Leiden : Brill. 202 p.
14. Dealy R. (2017) The Stoic Origins of Erasmus' Philosophy of Christ. Toronto : University of Toronto Press. 424 p.
15. Dewey J. (1934) A common faith. New Haven, CT : Yale University Press. 87 p.
16. Dewey J. (1916) Democracy and education. New York : Macmillan. 434 p.
17. Engler P. (2018) What every Christian needs to know about humanist education. Patricia Engler Blog. URL: <https://patriciaengler.com/2018/07/04/what-every-christian-needs-to-know-about-humanist-education/>
18. Galioto C. (2022) The incarnation and education as acts of weaving: Towards a comprehensive approach to schooling from a Christian perspective. *International Journal of Christianity & Education*, 27(1), 50–64. DOI: <https://doi.org/10.1177/20569971221098424>
19. Glanzer P. L., Ream T. C. (2009) Christianity and Moral Identity in Higher Education. New York : Palgrave Macmillan. 275 p. DOI: <https://doi.org/10.1057/9780230101494>
20. Grams K. D. (2009) Image-of-God motif in the writings of Ellen G. White: A search for a distinct voice in educational philosophy. Doctoral dissertation. Berrien Springs, MI: Andrews University. 339 p. DOI: <https://doi.org/10.32597/dissertations/400/>
21. Knight G. R. (2016) Educating for eternity: A Seventh-day Adventist philosophy of education. Nampa, ID : Pacific Press. 164 p.
22. Knight G. R. (2005) Knight's Law applied to church leadership. *Ministry Magazine*, 7, 24–28. URL: <https://www.ministrymagazine.org/archive/2005/07-august/knights-law-applied-to-church-leadership.html>
23. Knight G. R. (2010) Redemptive education Part III. *The Journal of Adventist Education*, 73(1), 38–59. URL: <https://files.circle.adventistlearningcommunity.com/files/jae/en/jae201073013823.pdf>
24. Rupp E. G., Watson P. S. (Eds.). (1969) Luther and Erasmus: Free Will and Salvation. Philadelphia : Westminster Press. 368 p.
25. Maritain J. (1927) Art and scholasticism. Notre Dame, IN : University of Notre Dame. 149 p. URL: <https://onlinebooks.library.upenn.edu/webbin/book/lookupid?key=olbp22975>
26. Maritain J. (1943) Education at the crossroads. New Haven, CT : Yale University Press. 120 p.
27. Maritain J. (1996) Integral Humanism, Freedom in the Modern World, and A Letter on Independence. Notre Dame, IN : University of Notre Dame Press. 368 p.

28. Maritain J. (1994) *The Person and the Common Good*. Notre Dame : University of Notre Dame Press. 110 p.
29. Martin T. W. (2022) *The Christology of Erasmus: Christ, Humanity, and Peace*. Washington, DC : Catholic University of America Press. 316 p.
30. McCaughey M. (2025) Christianity, Culture, and the Real: From Maritain's Integral Humanism to a New Integralism? *Religions*. 16(4). 1–27. DOI: <https://doi.org/10.3390/rel16040506>
31. Raber M. (2011) Mere Christianity: Teaching ethics in Ukrainian public schools. *East-West Church and Ministry Report*. 19(4). URL: <https://eastwestreport.org/?catid=41&id=325&view=article>
32. Rajskey A. (2018) What's Wrong in Modern Education? Maritain's Warning is Valid Today More than Ever. *Caritas et Veritas*. 8. 59–77. URL: <https://www.caritasetveritas.cz/pdfs/cev/2018/02/08.pdf>
33. Rasi H. M. (1991) *Christ in the Classroom: Adventist Approaches to the Integration of Faith and Learning*. Silver Spring : Institute for Christian Teaching. 289 p.
34. Ron N. (2014) The Christian Peace of Erasmus. *The European Legacy*. 19(1). 27–42. DOI: <https://doi.org/10.1080/10848770.2013.859793>
35. Rummel E. (1995) *The Humanist-Scholastic Debate in the Renaissance and Reformation*. Cambridge, MA : Harvard University Press. 249 p.
36. Ruud N. (2024) George McCready Price and Seventh-Day Adventism's Influence on the Rise of Modern Creationism. *Church History and Religious Culture*, 104(1), 118–130. DOI: <https://doi.org/10.1163/18712428-bja10066>
37. Snorrason E. B. (2020) Adventist education and its eschatological dimension in the writings of Ellen White. *The Journal of Adventist Education*, 82(1), 24–31. URL: <https://www.journalofadventisteducation.org/2020.82.1.4>
38. Snorrason E. B. (2005) *Aims of education in the writings of Ellen White*. Doctoral dissertation. Berrien Springs, MI: Andrews University. DOI: <https://doi.org/10.32597/dissertations/707/>
39. Sweet W. (2019) Jacques Maritain. In E. N. Zalta (Ed.), *Stanford encyclopedia of philosophy*. Stanford University. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/maritain/>
40. Taylor J. W. (2022) Adventist Education, Philosophy of. *Encyclopedia of Seventh-Day Adventists*. URL: <https://encyclopedia.adventist.org/article?id=HJKE>
41. Taylor J. W. (2002) Ellen White and the harmonious development concept. *International Forum Journal*, 5(1), 65–80. DOI: <https://doi.org/10.63201/TJZF2152>
42. Tracy J. D. (1972) *Erasmus, the growth of a mind*. Genève : Droz. 258 p.
43. van Raak R. (2024) Erasmus and the Need for Shared Values. *Erasmus Studies*, 44(2), 127–149. DOI: <https://doi.org/10.1163/18749275-04402005>
44. White E. G. (1913) *Counsels to Parents, Teachers, and Students*. Mountain View, CA : Pacific Press. 556 p.
45. White E. G. (1903) *Education*. Mountain View, CA : Pacific Press. 309 p.
46. White E. G. (1905) *The ministry of healing*. Mountain View, CA : Pacific Press. 516 p.
47. Wrońska K. (2020) Erasmus of Rotterdam as a Teacher of Christian Humanism. *Paedagogia Christiana*. 44(2). 69–93. DOI: <https://doi.org/10.12775/PCH.2019.042>
48. Zbudilová H. (2018) Through Integral Education to Integral Humanism: Jacques Maritain and His Philosophy of Education. *Caritas et veritas*, 8(2), 45–58. DOI: <https://doi.org/10.32725/cev.2018.035>

Дата першого надходження статті до видання: 27.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 19.05.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

